

Jacek Grzybowski

"Udowodniony Bóg? : filozofia i wiara w kulturze uzasadnień",
Jarosław Babiński, Pelplin 2005 :
[recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 43/1, 232-236

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jarosław Babiński, *Udowodniony Bóg? Filozofia i wiara w kulturze uzasadnień*, Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2006, ss. 320.

Problematyka dotycząca poznania Boga wciąż, mimo sekularnych tendencji współczesnej kultury, budzi żywe zainteresowanie. Nadal aktualna jest dyskusja czy „Bóg” jest pojęciem z języka religijnego, czy też może mieć swoje miejsce w humanistycznym dyskursie naukowym. W powszechnym bowiem rozumieniu pojęcie to określa istotę posiadającą szczególne atrybuty – nieskończoność, wszechmoc, doskonałość, wieczność – i przez to będącą przedmiotem ludzkiego kultu i czci. Stąd wielu uważa, że dyskusja na temat istnienia i istoty Boga powinna odbywać się w ramach języka religijnego i teologii jako nauki, której przedmiotem formalnym są treści religii, kultu, dogmatów, mistycznych objawień. Według stanowiska przeciwnego, słowo „Bóg” (w znaczeniu: byt absolutny) jako termin analogiczny, ma także znaczenie, które może być przedmiotem namysłu nie tylko teologicznego ale i filozoficznego. Zgodnie z tym poglądem pytanie o istnienie Boga, a tym bardziej o możliwość udowodnienia Jego istnienia, jest pytaniem zasadnym nie tylko w dziedzinie religijnej, ale także – a może przede wszystkim – w dziedzinie intelektualnego namysłu nad całościową racją świata. Naukowa refleksja nad światem wyznacza racjonalny, wolny od mitologicznych i religijnych wpływów, sposób rozwiązania najważniejszych problemów człowieka i społeczności ludzkiej. Stawia pytania o konieczność, rację istnienia rzeczywistości. Dlatego od początku ludzkiej refleksji pojawia się pytanie o Absolut – nie tylko o definicję i zakres treści jakie niesie ze sobą termin „Absolut”, ale przede wszystkim o dowód, na którym można byłoby oprzeć przekonanie, a może pewność, co do istnienia Boga. Poprzez taką refleksję Bóg stał się przedmiotem naukowej racjonalnej analizy filozoficznej. Pytanie o prawdę religii i uzasadnienie treści religijnych, również w dyskursie filozoficznym odnajduje sobie właściwe miejsce.

Ten właśnie problem – nieustannie obecny w ludzkiej refleksji – podejmuje się opisać ks. Jarosław Babiński w swojej książce *Udowodniony Bóg? Filozofia i wiara w kulturze uzasadnień*. Autor stara się scharakteryzować wciąż aktualne pytanie o możliwość intersubiektywnego, naznaczonego racjonalną i przejrzystą metodologią udowodnienia istnienia Boga i dyskusję jaka w tej materii zaistniała w historii filozofii.

Ks. Babiński już na początku pracy zaznacza, iż nie chce zakładać utartego paradygmatu filozofii klasycznej, w którym istnienie Boga jako bytu doskonałego – czystego aktu – uniesprzecznia istnienie świata realnego. Autor każe czytelnikowi dostrzec wielość filozoficznych języków i sposobów podejścia do problematyki Boga. Stwierdza jednak, że żaden typ filozofowania nie ma wyraźnej przewagi. Co więcej, widoczna jest „utrata wiary” człowieka współczesnego w możliwości osiągnięcia poznania Boga na drodze racjonalnej refleksji, przy pomocy obiektywnych i honorowanych w nauce narzędzi poznawczych. W filozoficznym klimacie naszej epoki wyczuwa się nie tylko sceptycyzm, ale po prostu wyraźną niechęć w stosunku do klasycznych dowodów na istnienie Boga. Dlatego też książka podejmuje aktualny temat sensowności uzasadniania Bożego istnienia, ujmując ten wielki problem metafizyki w aspekcie jego historycznego rozwoju.

Książka ma przejrzystą strukturę. Składa się z czterech rozdziałów, w których autor chronologicznie, zaczynając od początku racjonalnej myśli ludzkiej a kończąc na współczesnych aporiach argumentów teistycznych, z wielką erudycją referuje to trudne zagadnienie.

Praca rozpoczyna się od konfrontacji myślenia mitologicznego narodzonego w starożytnej Grecji z filozoficznym pytaniem o zasadność istnienia rzeczywistości w jej ostatecznych racjach, a wyrażającym się w poszukiwaniu *arché*. W wyniku działalności presokratyków, sofistów i Sokratesa, poddających krytyce ówczesną religijną koncepcję bóstw, wyłączając je poza rzeczywistość fizyczną, mogły zrodzić się nowe, dojrzałe koncepcje absolutu w refleksji Platona i Arystotelesa.

Platon, widząc mankamenty dotychczasowych rozwiązań filozoficznych, rozpoczyna swą własną drogę poszukiwania uzasadnień istnienia świata. Prowadzi go to do odkrycia ujmowanej intelektem sfery tego, co niematerialne, ponadmysłowe, posiadającej jednocześnie w sobie przyczynę swego zaistnienia. Wyraża to przez teorię idei, zasad, Demiurga i Idei Dobra. Arystoteles z kolei, koncentrując swoją refleksję filozoficzną na istniejącej rzeczywistości, formułuje koncepcję Pierwszego Poruszyciela, przeprowadzając w sposób naukowy (z powszechnego doświadczenia ruchu) dowód jego istnienia i przypisując mu określone atrybuty bytowe.

Ks. Babiński zaznacza, że te dwie koncepcje wyznaczyły sposoby ujmowania problematyki Boga jako zagadnienia filozoficznego na

wiele stuleci. Ich elementy jako źródło inspiracji obecne są w myśleniu filozofów kultury hellenistycznej – w systemach stoików, epikurejczyków, sceptyków. Wypracowanie zaś nowej koncepcji Absolutu jest dziełem Filona z Aleksandrii, pragnącego połączyć dorobek myśli greckiej z judaizmem. Jego propozycje stają się inspiracją dla chrześcijaństwa, poszukującego komunikatywnego kulturowo języka, aby skuteczniej głosić nowinę o Bogu-Człowieku – Jezusie Chrystusie. Spotkanie tych dwóch sposobów myślenia i mówienia o Bogu prowadzi do ukształtowania wizji, która łączy w sobie objawieniowe i antropomorficzne elementy Boga Biblii z greckim pojęciem Absolutu.

W tej perspektywie konfrontacji myślenia biblijnego i filozoficznego pojawiają się terminy mające za zadanie uchwycić relacje zachodzące pomiędzy różnymi dziedzinami filozofii, zajmującej się problemem Boga, a zwłaszcza jego racjonalnym uzasadnieniem. Ks. Babiński rozważa kwestie terminologiczne, ukazując różnice pomiędzy określeniami, używanymi w odniesieniu do uzasadniania konieczności Bożego istnienia, takimi jak: „droga”, „argument”, „dowód”. Podaje też szczegółowy opis i metodologię dwóch podstawowych dla średniowiecza sposobów metafizycznego dowodzenia konieczności Bożego istnienia – apriorycznego (na przykładzie św. Anzelma) i aposteriorycznego (*quique viae* św. Tomasza z Akwinu).

Trzeci rozdział książki jest niezwykle sprawną intelektualnie próbą przejrzystego przedstawienia i jednocześnie zrewidowania kantowskiego opisu metafizyki i sensowności wszelkiej dowodliwości istnienia Boga. Autor stara się uchwycić specyfikę myślenia Immanuela Kanta, referując jego sposób krytyki dowodów – ontologicznego, kosmologicznego i teleologicznego – i przedstawiając jej konsekwencje z najważniejszą kwestią wyłączenia problemu Boga poza zakres naukowego poznania filozoficznego. Relacjonuje także odpowiedź środowiska tomistycznego, zaktywizowanego przez wydanie encykliki *Aeterni Patris*, a wyrażoną przez intensywną pracę nad dorobkiem Akwinaty, której wynikiem stało się stworzenie współczesnej wersji tomistycznego egzystencjalizmu.

Rozdział czwarty zamyka rozważania dotyczące problematyki i dyskusji, jaka się toczy od stuleci wokół argumentów przemawiających za istnieniem bądź przeciw istnieniu Boga i wskazuje na

współczesną polemikę dotyczącą tego trudnego problemu. Autor książki wskazuje na dwie podstawowe tendencje. Pierwsza, mimo założeniowego wyłączenia problematyki Boga z zakresu badań filozoficznych, dostrzega konieczność uwzględnienia tej tematyki na płaszczyźnie refleksji nad obecnym językiem religii. Jest to charakterystyczne dla filozofii analitycznej, szczególnie reprezentowanej przez takich myślicieli jak Plantinga, Hick, a przede wszystkim Swinburne. Filozofowie ci poświęcają wiele uwagi interpretacji dowodu ontologicznego w świetle założeń filozofii analitycznej. Druga tendencja wyraża się w konsekwentnym odmawianiu zasadności dowodzenia Boga, ze szczególnym akcentem na sformułowania aposterioryczne, zwłaszcza Tomaszowe *quinque viae*. Jako przedstawiciele tego nurtu autor wyróżnia Leszka Kołakowskiego, budującego agnostycyzm o fundamentach tkwiących w diamacie, oraz Odo Marquarda. Ten ostatni, reprezentujący postmodernistyczną postawę kontestacji dorobku filozofii, odrzuca jakiegokolwiek dowody, sugerując pożegnanie „pierwszych zasad” myślenia.

Książka ks. Babińskiego jest dociekliwą, lojalną wobec krytyków teizmu, a jednocześnie rzetelną metodologicznie próbą odpowiedzi na pytanie, czy sensowne i możliwe są dziś dowody na istnienie Boga. Autor ma bowiem świadomość, że metafizyczne pytanie o Boga nie ulega przedawnieniu i swoimi rozważaniami stara się przekonać czytelników do podjęcia trudnej refleksji nad współczesną kondycją filozofii Boga. Żyjemy bowiem w kulturze krytycznej podejrzliwości co do wszelkich tez i dowodów, kulturze demaskującej fałszywe autorytety i fałszywe drogi pozaracjonalności, w kulturze którą można nazwać „kulturą uzasadnień”. Od czasów pierwszych filozofów racjonalne udowodnienie, intelektualne uzasadnienie głoszonych tez, wyznacza etos kultury Zachodu. Takiej krytyce i takiemu uzasadnieniu poddać się musi także problem istnienia Boga. Pozostanie on na zawsze przestrzenią otwartego sporu, ponieważ „hipoteza o istnieniu Boga”, niejako z natury rzeczy, wyzwała w dyskusjach naukowych i światopoglądowych sprzeczne postawy – zarówno takie, które negują zasadność dowodzenia istnienia Boga, jak i te, które afirmują racjonalne drogi poznania Absolutu.

Dużym atutem książki jest precyzyjny, klarowny, a jednocześnie erudycyjny język, w którym autor nie ulega pokusie stosowania

myślowych skrótów czy uproszczeń. Pozwala to czytelnikowi śledzić wszystkie, zarówno negatywne jak i pozytywne, przywoływane w pracy argumenty i racje. Książkę uzupełnia obszerna bibliografia cytowanych dzieł i literatury. Może ona być wskazówką dla tych, którzy będą chcieli szerzej poznać przedstawiane w książce zagadnienia.

Jacek Grzybowski
Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie